

Derleme Makale (Review Article)

**ÜÇ SEMAVİ DİNDE HELAL GIDALAR: HALİL (HZ.) İBRAHİM SOFRASI VE KARDEŞLİK
MENÜ ÖNERİSİ (HELAL FOODS IN THREE HEAVENLY RELIGIONS HALİL (HZ) İBRAHİM
TABLE AND BROTHERHOOD MENU SUGGESTION)**

Turgay BUCAK¹ (orcid.org/0000-0002-4901-2673)

¹Dokuz Eylül Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, İzmir, Türkiye.

Özet

Toplumların mutfak kültürlerini belirleyen birçok etken bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; coğrafi konum, iklim, bitki örtüsü, su kaynakları, örf ve adetler vb., ancak en önemlisi toplumun inandığı dinin kurallarıdır. Bu bağlamda din-yemek ilişkisi en çok helal ya da haram olarak değerlendirilmektedir. Özellikle üç semavi dine ait kutsal kitaplarda helal-haram üzerine birçok bilgi yer almaktadır. Araştırmanın amacı, üç semavi din ve bunların kutsal kitapları olan; Yahudilik-Tevrat, Hristiyanlık-İncil ve Müslümanlık- Kur'an-ı Kerimde geçen gıdaların belirlenmesi ve helal-haram durumlarının ortaya konulmasıdır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmış olup aynı zamanda literatür taraması da yapılmıştır. Ayrıca araştırma sonunda önerilen ve Halil (Hz) İbrahim sofrası kültüründe sunulacak olan “kardeşlik menüsünün” içeriği, üç semavi dini temsil eden yetkili din adamlarının uzman görüşleri de alınarak tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kutsal Kitaplar, Helal-Haram Gıdalar, Halil İbrahim Sofrası, Menü

Abstract

There are many factors that determine the culinary cultures of societies. Some of these are; geographical location, climate, vegetation, water resources, customs and traditions, etc., but the most important one is the rules of the religion that the society believes in. In this context, the religion-food relationship is mostly evaluated as halal or haram. Especially in the holy books of the three heavenly religions, there is a lot of information on halal-haram. The aim of the research is to determine the foods mentioned in the three heavenly religions and their holy books; Judaism-Torah, Christianity-Bible and Islam-Quran-i Kerim and to reveal their halal-haram status. Document analysis method was used in the research and literature review was also conducted. In addition, the content of the "brotherhood menu" suggested at the end of the research and to be presented in the table culture of Halil (Hz) Ibrahim was designed by taking the expert opinions of authorized religious figures representing the three heavenly religions.

Keywords: Holy Books, Halal-Haram Foods, Halil Ibrahim Table, Menu

Giriş

Yiyecekler konusunda her toplumun dini ve kültürel geleneklerine göre bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bir kısım yiyeceklerin, belli bir dine mensup toplumlarda helal iken, dini inanç ayrılığından dolayı, başka dini inanışlara sahip olan toplumlarda haram olduğu görülmektedir. Bölgesel etkenlerin de aktif bir rol oynadığı bu konuya üç semavi din açısından incelendiğinde, farklı durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu farklı durumlar çalışma kapsamında belirtilmiştir.

Din, insanlığın her döneminde ve her alanında etkilerini gösteren bir olgu olarak insanlığın karşısına çıkmaktadır. Din ve yemek arasındaki ilişkini de günlük hayatta gözlemlemek mümkündür. Dini inanışlar, hem o dine inanan kişilerin tüketebileceği ve tüketemeyeceği yiyecekleri belirleyen kurallara sahiptir. Semavi dinlere ait kutsal kitaplarda yer alan ve Allah (c.c.) tarafından helal ve haram sayılan yiyecek ve içecekler yer almaktadır. Üç semavi din kendi içlerinde, helal ve haram çerçevesinde bazı gıda ürünlerinde benzerlik gösterebilir de genel anlamda farklılıklar bulunmaktadır (Erdem,1997: 168).

Bu çalışmanın amacı, Semavi dinler; Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık’ ta yer alan helal gıdaların araştırılması ve bu üç din için de helal/koşer sayılan gıdalardan hazırlanan “Kardeşlik Menü” önerisini kapsamaktadır. Bu kapsamda araştırma yöntemi olarak doküman analizi kullanılmış, konuya ilişkin

*Sorumlu yazar: turgay.bucak@deu.edu.tr

DOI: 10.33083/joghat.2025.520

çalışmalardan ve bu dinlere ait olan kutsal kitaplar; Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerimden faydalanılarak, literatür taraması yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Semavi Dinler Ve Onlara Ait Kutsal Kitaplarda Yer Alan Helal Ve Haram Gıdalar

Üç semavi ve onların kutsal kitaplarına ait özellikle literatür taraması yöntemi ile, üç başlık altında ve oluşturulan tablolarla helal ve haram gıdalar belirtilmiştir. Kutsal kitaplar haricinde ilgili bilimsel çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Müslümanlık ve Kur'an-ı Kerim'de Yer Alan Helal ve Haram Gıdalar

Dini inançların kendine has özellikleri, helal-haram gıdalar konusunda da açık ve net bir şekilde görülmektedir. Müslümanlık' da pek çok konuda olduğu gibi, helal ve haram konusunda da daha önceki dinlerin ifrat ve tefritinden uzak, orta bir yol izlendiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim insanların hepsini Allah (c.c.) katında eşit olarak muhatap kabul etmekte, hiç kimseye ayrıcalık tanımamaktadır. Temiz yararlı ve iyi olan şeylerin tamamı helal kılınmakta, kötü ve zararlı olan şeylerde, çeşitli hikmet ve sebeplerle, ilk insandan itibaren bütün insanlığa yasaklanmış bulunmakta; emirlere ve yasaklara herkesin kesinlikle uyması istenmektedir (Erdem,1997: 154).

Allah (c.c.), şan ve şerefle donattığı insanoğlunu temiz yiyeceklerle rızıklandırıldığını bildirmiştir (İsrâ, 17:70). O, bütün peygamberlere ve onların önderliğinde tüm insanlığa, sadece temiz yiyeceklerden yeme emri vermiştir. Bu da gösteriyor ki ilk peygamberle birlikte, yiyeceklerin temiz ve pis olarak ikiye ayrılması ve sadece temiz olanlarının helal kılınması durumu başlamıştır. İlgili kaynaklarda Tevrat indirilmeden önceki dönemlerde İsrailoğulları'na, Hz. Yakub (a.s.)'un kendisine haram kıldığı deve eti ve sütü hariç tüm yiyeceklerin helal olduğu kabul edilmektedir. Bu görüşte olanlar, buna Âl-imrân sûresinin 93. Ayetini delil göstermektedir. Halbuki bu ayetin bağlantılarına ve Allah (c.c.)'ın yiyeceklerle ilgili genel prensiplerini bildirdiği diğer ayetlere bakıldığında, böyle bir sonuca varmak mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda “Tevrat indirilmeden önce Hz. Yakub (a.s.)'un kendisine haram kıldıkları hariç her yiyecek İsrailoğulları'na helaldir” şeklindeki iddia, Yahudilerin bir delile dayanmayan iddiasıdır. Bu yüzden Allah (c.c.), iddialarını ispatlamaları için onlardan Tevrat'ı getirmelerini istemiştir. Çünkü onlar, Tevrat'ı okuduklarında kendilerine haram olan yiyeceklerin Hz. Yakub (a.s.) tarafından değil; Allah (c.c.) tarafından haram kılındığını görecektir. İddialarını ispatlayamayacakları için Allah (c.c.) onları iftiracılıkla suçlamış (Âl-i Ümrân, 3:94) ve doğruyu söyleyenin kendisi olduğunu beyan etmiştir. Tevrat'ın indirilmesi ile beraber Yahudilere daha önceki ümmetlerde olduğu gibi leş (meyte), kan, domuz eti ve Allah (c.c.)'tan başkası adına kesilen hayvanlar haram kılınmıştır (Âl-i Ümrân, 3:95). Fakat daha sonra insanlara zulmetmeleri, onların mallarını haksız yere almaları, onları Allah (c.c.) yolundan alıkoymaları ve faiz yemeleri sebebiyle Yahudilere bütün tek tırnaklı hayvanlar ve iç yağı gibi bazı temiz şeyler de haram kılındı. Ayrıca onlara cumartesi günleri avlanma yasağı da getirildi.

Kur'an-ı Kerim, Hz. İsa (a.s.)'nın Tevrat'ı tasdik etmek ve Yahudilere haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak için geldiğini bildirmektedir. Hz. İsa (a.s.)'nın helal kıldığı bazı şeylerin Yahudilere işledikleri günahlar yüzünden haram kılınan temiz şeyler (tayyibât) olduğu vurgulanmaktadır. Leş, kan, domuz eti ve Allah (c.c.)'tan başkası adına kesilen hayvanların haramlığı ise onun zamanında da devam etmiştir. İncil'deki pasajlar incelendiğinde Hz. İsa (a.s.)'nın Kutsal Yasa'yı kaldırmak yahut değiştirmek için gelmediği; aksine onu tamamlamaya geldiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'in ayetleri ile bütünlük gösteren bu pasajlar, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde tıpkı daha önceki ümmetlerde olduğu gibi leş, kan, domuz eti ve Allah (c.c.)'tan başkası adına kesilen hayvanların haram olduğunu göstermektedir. Fakat bugün, okunan İncillerde domuzun haram olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Müslümanlık' ta etlerinin gıda olarak tüketilmesi haram olduğunda görüş birliği bulunan hayvanlar ise aşağıdaki gibidir (Şenol, 2007):

Domuzun haram olduğu, Kur'ân-ı Kerim'in açık hükmüyle sabittir (Mâide, 5:3). Kur'ân-ı Kerim'de ismi anılarak yasaklanan tek hayvan domuzdur. Kur'ân-ı Kerim'de sadece domuzun etinin haramlığından söz edilse de İslâm âlimleri, En'âm sûresinin 145. âyetinde geçen “rics” ifadesi ile A'râf sûresi 157. âyetindeki “...onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar.” ifadelerini birlikte değerlendirmişler ve domuzun her şeyinin haram olduğunu belirtmişlerdir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, 6:133).

Allah (c.c.)'tan başkası adına kesilen hayvanların etlerinin haram olduğu da yine Kur'ân-ı Kerim'in hükmüne dayanır: “(Kesim sırasında) üzerine Allah (c.c.)'ın adı anılmayan hayvanların etlerini yemeyin.” (En'âm,

6:121). Bu ilke, Müslümanlığın tevhid akidesine verdiği önemin ve şirke karşı aldığı kesin tavrın bir göstergesidir.

Dinî usullere uygun olarak kesilmemiş veya kendiliğinden ölmüş olan hayvanın etinin haram olduğu da yine Kur'ân-ı Kerim'in açık hükmüne dayanır: “Allah (c.c.), size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah (c.c.)'tan başkası adına kesileni haram kıldı.” (Bakara, 2:173); “Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah (c.c.)'tan başkası adına boğazlanan; (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç olmak üzere boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekte düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile (tazim amacı ile) dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar size haram kılındı.” (Mâide, 5/3).

Yukarıda isimleri geçen hayvanlar dışında kurt, aslan, kaplan gibi köpek dişleriyle; doğan, şahin, kartal gibi pençesiyle avlanan hayvanlar ile sinek, örümcek, akrep gibi haşeratın yenilmesi İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre caiz görülmemiştir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2023).

Müslümanlık'ta etlerinin yenmesinin helâl olduğu hususunda görüş birliği bulunan hayvanlar ise şunlardır. (Şenol, 2007):

Sığır, manda, koyun, keçi, deve, tavşan, tavuk, kaz, ördek, hindi türünden evcil hayvanlar,

Geyik, ceylan, dağ keçisi, yabanî sığır ve zebra gibi yabani hayvanlar,

Güvercin, serçe, bıldırcın, sığırcık, balıkçıl gibi kuşlardır.

Bu hayvanların etlerinin helâl olduğuna dair alimler görüş birliğindedir. Bu sayılanların bir kısmının helâllığı Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiş, diğerleri de Kur'an-ı Kerim'in “iyiniz” dediği iyi ve temiz şeyler (Mâide, 5:1; Hac, 22:28, 30) (mübah) kapsamında görülmüştür.

Müslümanlık dini ilke olarak insana maddî veya manevî yönden zararlı olan şeyleri yasaklamış, faydalı olanları da helal kılmıştır. Bu bağlamda, yiyecek ve içeceklerin prensip olarak helal olduğu belirtilirken az bir kısmının yasaklanması, genel olarak insanın beden ve ruh sağlığının korunması amacına matuftur. Bu hususta Kur'ân-ı Kerim'de, genel hükmü ifade edecek şekilde insanlar şöyle uyarılmaktadır: “Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan helal ve temiz olan şeylerden yiyin ve şeytanın işlerini/adımlarını takip etmeyin...” (Bakara, 2:168), “Ey iman edenler! Gerçekten sadece Allah (c.c.)'a kulluk ediyorsanız size verdiğimiz temiz ve helal rızıklardan yiyin için ve Allah (c.c.)'a şükredin.” (Bakara, 2:172), “Sana kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: temiz olanlar (tayyibat) size helal kılınmıştır...” (Maide, 5:4). Bu âyet-i kerîmeler, insanın yiyeceklerinin kendi nezahet ve mükerrer bir varlık olma durumuna uygun olarak temiz ve nezih yiyecekler olabileceğini bildirmektedir.

İslâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerim ve hadislerde belirtilen hüküm ve ilkeler ışığında hangi hayvanların etinin helal veya haram olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Kara ve deniz hayvanları hakkında gerek Kur'ân-ı Kerim gerekse hadis-î şeriflerde, bazıları dışında bütün türler isim olarak belirtildiğinden, bu hususta farklı hükümler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bütün âlimlere göre balık türleri helaldir (Şenol, 2007). Balık dışındaki ürünler, Hanefî âlimler tarafından helal kabul edilmemiştir (Kâsânî, Bedâi', 5:35). Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî âlimleri ise Maide sûresinin 96. âyetindeki “deniz avı” ifadesinin kapsamlı oluşu ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, “Denizin suyu temiz, ölüsü helaldir” ifadesine dayanarak, deniz ürünlerinin yenilmesi hususunda oldukça geniş bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Mâlikî ve Hanbelî âlimlere göre, deniz hayvanları prensip olarak helaldir. Ancak timsah gibi yırtıcı hayvanlar helal değildir (Kârâfi, ez-Zehîra, 4/96). Şâfiî mezhebinde ise aslen suda yaşadığı hâlde karada da yaşayabilen kurbağa, yengeç, kaplumbağa ve su yılanı gibi hayvanlar habis ve zararlı oldukları için helal değildir. Bunların dışında kalan midye, kalamar, istakoz, karides gibi deniz ürünlerinin yenmesi ise helaldir (Remlî, Nihâyetu'l-Muhtac, 8:113, 150-152).

Müslümanlık'ta sarhoşluk veren içeceklerin çoğunluğu haram olduğu gibi azı da haramdır. Müslümanın alkollü içki ve uyuşturucudan uzak durması gerekir. Kur'an-ı Kerim'de, “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar) ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Onlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan şarap (içki) ve kumar yoluyla arınıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah (c.c.)'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?” (Mâide, 5:90-91) buyurulmaktadır. Hadislerde de sarhoşluk veren bütün maddelerin içilmesi/alınması yasaklanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), “Sarhoşluk veren her içki haramdır” (Buhârî, Vudû, 71; Edeb, 80; Müslim, Eşribe, 7); “Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır” (Ebû Dâvud, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 3) buyurmuştur.

Kur'an-ı Kerim bütünlük içinde incelendiğinde, iyi ve güzel olan şeylerin insanlığa helal kılındığı anlaşılmaktadır (Nahl, 11 R) Böylece helal konusuna bir muhteva kazandırılmış; onun insanların bütünü

tarafından iyi olarak nitelendirilebilecek ve insanlığa zararı dokunmayacak şeyler olması istenmiştir. Kur'an-ı Kerim, tabiatları itibarıyla helal olan şeyleri, helal oluş hikmet ve sebeplerini bozmadan, meşru yollardan kazanıp yemeyi insanlara tavsiye etmiştir (Maide, gR). Ayrıca insanlardan helal yiyecek ve içeceklerin tüketiminde ölçülü olmaları, cimrilikten ve israftan kaçınmaları istenmiştir (En' am, 141; Araf, 31; Tevbe, 29). Kur'an-ı Kerim'de helal olan şeylerin sınıflandırılması yapılmamış ve birer birer belirtilmemiştir. İyi ve güzel olma, bir şeyin helal olmasında temel ve genel şart olarak benimsenmiştir. Kur'an-ı Kerim'de haram ve helal belirlemesinin ancak Allah (c.c.) ve Rasulü (s.a.v.) tarafından yapılabileceği açıklanmaktadır. Nitekim " ... Allah (c.c.) ve Rasulünün haram kıldığı haram saymayan... "" (Tevbe, 29), " ... Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının" (Haşr, 7; Araf, 157; Ahzab, 36) ayetlerinde bu hususa işaret edilmektedir.

Kur'an-ı Kerim detaylı incelendiğinde Tablo 1'de yer alan gıdaların isimlerine, sure numarasına, sure adına ve ayet numaralarına ulaşılmaktadır.

Tablo 1. Kur'an-ı Kerim'de İsimleri Geçen Gıdalar

Gıda İsimleri	Sure Numarası	Sure Adı	Ayet Numarası
Hurma	16	Nahl	11. ve 67. Ayetler
	17	İsra	91. ayet
	16	Meryem	23.ve 25. Ayetler
	36	Yasin	34. ayet
	13	Ra'd	4. ayet
	18	Kehf	32. ayet
	80	Abese	27,28,29,30,31 ve 32.ayetler
	2	Bakara	266. ayet
	4	Nisa	49. ve 77 ayetler
	06	En'am	99. ve 141. Ayetler
	20	Taha	71. ayet
	23	Mü'minun	19. ayet
	50	Kaf	10.ayet
	54	Kamer	20.ayet
	55	Rahman	11.ayet
	59	Haşr	5.ayet
	69	Hakka	7.ayet
Nar	06	En'am	99. ve 141. Ayetler
Acur	2	Bakara	61.ayet
Kiraz	56	Vakıa	28. ve 33.ayetler
İncir	95	Tin	1.ve 3.ayetler

Soğan	2	Bakara	61.ayet
Mercimek	2	Bakara	61.ayet
Bal	16	Nahl	68.ve 69. Ayetler
	47	Muhammed	15.ayet
Süt	16	Nahl	65.ve 66. Ayetler
	46	Ahkaf	15. ayet
	47	Muhammed	15. ayet
Sarımsak	2	Bakara	61.ayet
Üzüm	2	Bakara	266. ayet
	6	En’am	99.ayet
	17	İsra	91.ayet
	13	Ra’d	4.ayet
	16	Nahl	11.ve 67. Ayetler
	18	Kefh	32. ayet
	23	Mü’minin	19.ayet
	36	Yasin	34.ayet
	80	Abese	28.ayet
Bakla	2	Bakara	61. ayet
Zencefil	76	İnsan	17.ayet
Muz	56	Vakıa	29. ayet
Ekmek	12	Yusuf	36.ayet
Yağ	6	En’am	146.ayet
Balık eti	16	Nahl	14
	35	Fatır	12
Zeytin	95	Tin	1.ayet
	6	En’am	99. ve 141.ayet
	16	Nahl	10. ve 11. Ayetler
	24	Nur	35.ayet
	80	Abese	29.ayet

Et	6	En'am	145.ayet
	36	Yasin	72.ayet

Kaynak: Tatlı ve Doğan, 2020: 91-92., Elmalılı, M. H. Y. 2006.

Tablo 1' e göre Kur' an-ı Kerim'de en çok ismi geçen ilk üç gıda şu şekildedir; 20 surede “Hurma”, 9 surede “Üzüm” ve 5 surede “Zeytin” yer almaktadır. Ayrıca “Hurma” isimi Abese suresinde toplam 6 ayette geçmektedir. Ayrıca; üzüm, incir, nar zeytin ve hurmadan oluşan beş meyve, Savut meyveleri olduğundan Yahudi geleneğinde ayrı bir öneme sahiptir (Kılıç, 2012. 85).

Yahudilik ve Tevrat'ta Yer Alan Helal ve Haram Gıdalar

Yahudilik, yiyecek-içecek konusunda istisnai bir özelliğe sahiptir. Yahudilik' te, yasakların evrensel nitelikten çok milli bir mahiyet kazandığı, bunun için bazı gıdaların sadece Yahudilere haram sayıldığı dikkati çekmektedir. Yahudilik 'te gıdalar konusundaki yasaklara genel olarak bakıldığında, bazı yasakların, gıdaların tabiatlarından çok, topluma ceza olsun diye yasaklandığı anlaşılmaktadır. Bazen bu tür yasakların belli bir zaman diliminin dışına çıkarak nesiller boyu devam ettiği görülmektedir (Levililer, 22:3). Ayrıca Yahudilik'te kendi tabiatından kaynaklanan sebepler dolayısıyla yasaklanan gıdalar da bulunmaktadır. Genel olarak hayvani gıda maddelerinden oluşan bu yasaklar (Levililer, 11:1-47); geviş getirmeyen ve çift tırnaklı olmayan hayvanlar ve onlardan üretilen gıdalar olarak formüle edilmiştir. Bu kurala tam olarak uymayan deve, tavşan, kaya porsuğu, geviş getirdiği, fakat çift tırnaklı olmadığı, domuz ise çift tırnaklı olduğu, fakat geviş getirmediği için haram sayılmıştır (Tesniye, 14:3-8). Yahudilik' te leş, kan, (Levililer, 17:12-17; 19:26) ve bir kısım iç yağların (Levililer, 7:22, vd.) yenilmesi kesin olarak haram olan hususlardandır. Tevrat'ta yiyecek-içecek ile ilgili çeşitli bilgiler olmasına rağmen içki konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Yahudi toplumunu içine düştüğü bunalımdan kurtaracak birini doğuracak kadına gelen bir meleğin; " ... ve şimdi rica ederim sakın şarap ve içki içme" şeklindeki hitabı (Hakimler, 13:4,7,14), dindar bir Yahudi'nin içki hususunda da dikkatli olması gereğine işaret etmektedir. Yahudilik 'te birtakım gıdaların yanında toplumun ahlaki değerlerini yakından ilgilendiren faiz (Tesniye, 23:19-20), rüşvet (Çıkış, 23/8), yalancılık (Çıkış, 23:17; Levililer, i 9/1 i.) ve hırsızlık (Levililer, 19:11) da yasaklanmıştır. Genel karakter arz eden bu yasakların yanında, Tevrat'ta Yahudilerin geçici olarak uyması gereken yasaklardan da bahsedilmektedir. Bu yasaklar Yahudilerin Mısır'dan Çıktığı döneme rastlaması sebebiyle, daha çok şükür orucu niteliği taşımaktadır (Çıkış, 12. Bölüm, 1313-10). Kur' an-ı Kerim'de, Tevrat indirilmezden önce (bilahare) Hz. Yakub (a.s.) 'un kendisine haram kıldıkları dışında- yiyeceklerin her türlüşünün İsrail oğullarına helal olduğu açıklanmaktadır (Al-i İmran, 93). Yahudilere verilen bu aşırı göz yumma onların zamanla doğru yoldan sapmalarına sebep olmuş, Allah (c.c.)'a karşı isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah (c.c.), bir ceza olarak, bütün tırnaklı hayvanları onlara haram kıldığı gibi, sığır ve davarın sırt, bağırsak ve kemik yağları hariç iç yağlarını da onlara haram kılmıştır (En'am, 146). Kur'an-ı Kerim'de yasakların; Yahudilerin haksızlık etmeleri, insanları Allah (c.c.) yolundan alıkoymaları, yasaklandığı halde faiz almaları, insanların mallarını haksızlıkla yemeleri sebebiyle olduğunu izah etmektedir (Nisa, 160, 161). Burada, aslında helal olan şeylerin Yahudilere bir ceza olması bakımından haram kılındığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır (Erdem, 1997).

Yahudilikteki din-toplum ilişkisi, Tanrı-Yahudi toplumu ilişkisiyle devam etmekte; Yehova, Yahudi, Yahudilik üçgeninde ayrı bir karakter kazanmaktadır. Yehova' nın milli bir Tanrı, Yahudilerin Tanrı'nın özel bir milleti, Yahudiliğin de sadece Yahudilerin benimseyebileceği bir din olması, haram konusunda onların bir ayrıcalığının olduğunu hatırlatmaktadır. Yahudilik' te helal ve haram ile ilgili emirler 613 maddede toplanmakta; bunlardan bir yılın günleri sayısına eşit olan 365'inin yasaklarla, insan vücudundaki kemiklerin sayısına eşit olan 248'inin de helaller (emirler) ile ilgili olduğuna inanılmaktadır (Joseph, 1948). Ayrıca bu yasaklarla ilgili hükümlerin Yahudi toplumuna özgü bir özelliğinin bulunduğu unutulmamalıdır (Erdem,1997: 154). Hristiyanlar ise, Tevrat'a kendi kutsal kitaplarında yer verdikleri ve onu "Şeriat" olarak tanımladıkları için, kendilerini onun hükümlerinden sorumlu tutmaktadırlar (Romalıları, 7:17). Ancak yapılan yorumlarla Tevrat'ta yer alan emir ve yasaklara yeni bir anlam verilmekte, haramlar insan duygu ve düşüncesinin ürünü olarak kabul edilmekte, bütün yiyecek ve içecekler helal sayılmaktadır (Markos, 7:14-19).

Dinen tüketimi uygun görülen gıdalar, İslamiyet'te “helal” olarak adlandırılırken, Yahudi kanunlarına göre “koşer” olarak adlandırılmaktadır. Koşer gıda kavramı, Tevrat'ta yer alan ve tüketilmesi Musevi inancına uygun olan yiyecek ve içecekleri kapsar. Koşer kurallarında uygun gıdaların belirlenmesi 3 konu çevresinde birleşmektedir. Bunlar izin verilen hayvanlar dışındaki hayvanların, kan tüketiminin ve süt ile etin

kariştirilmasının yasaklanmasıdır (<https://gidabilgi.com>, Regenstein, Chaudy and Regenstein 2003. p111–127).

Koşer kurallarında geviş getiren, çift tırnaklı küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar, pullu ve yüzgeçli olan balıklar ve belirli kuşların tüketimine izin verilmektedir. Domuz, tavşan, yabancı kuşlar, midye, karides, yengeç gibi tüm kabuklu deniz ürünleri ve ahtapot, kalamar, salyangoz gibi yumuşakçaların tüketimi yasaklanmıştır. Bununla beraber böcek, sürüngen ve kemirgenlerin tüketimine izin verilmemektedir. Koşer sayılan kümes hayvanları ise tavuk, ördek, hindi ve kazdır. Yabancı kuşlar ve yeni keşfedilen kuş türleri koşer olarak kabul edilmemektedir (Regenstein, Chaudy and Regenstein 2003. p111–127).

Koşere uygun kesim İbranice “Şehita” olarak adlandırılır. Kesim, Yahudiliğe inanan ve Hahambaşılık tarafından verilen “Şohet” belgesine sahip kişiler tarafından gerçekleştirilir. “Halef” ise Şehita sırasında kullanılan, keskin bir bıçaktır. Halef sıklıkla kontrol edilerek, kesim sırasında yaşanabilecek olumsuzlukların önlenmesi amaçlanır. Kesim tam anlamıyla uygun şekilde yapılırsa hayvanın daha az acı çekeceğine inanılmaktadır (Grandin and Regenstein, 1992.p155-159). Kendiliğinden veya yaralanarak ölen hayvanlar ve leşler koşer değildir (<https://oukosh.org/the-kosher-primer/>). Şohet tarafından usulünce kesilen ve herhangi bir hastalık tespit edilmemiş koşer hayvanlara ait etlere koşer damgası vurulur. İzin verilen hayvanlardaki, toplardamarlar, iç yağlar, kan ve siyatik sinirler yasaklanmış ürünlerdir, uygun bir şekilde uzaklaştırılmalıdır (Grandin and Regenstein, 1992.p155-159).

Bir etin koşer olabilmesi için kanın koşerleme denilen teknik ile tamamen uzaklaştırılması gerekmektedir. Koşerleme, etler kesildikten sonra en geç 72 saat içinde tuzlanıp yıkanma işlemine denmektedir (Regenstein, Chaudy and Regenstein 2003. p111–127).

Koşerlemede kullanılan ve koşer tuzu olarak da bilinen özel tuzun kristalleri 1 saat içerisinde çözünmeyecek kadar büyük ancak etin tamamıyla kaplamasına izin verecek kadar küçük olması gerekmektedir. Koşer gıdalar; süt ve yumurta gibi hayvansal ürünleri, gıda katkı maddeleri ve koruyucuları da kapsamaktadır. Buna göre koşer olmayan kanatlı hayvanlar ve balıkların yumurtaları koşer sayılmamaktadır. Kan tüketimi yasağı yumurtalarda rastlanan kan lekeleri için geçerlidir ve kan lekeli bulunan yumurtalar koşer kabul edilmemektedir (Regenstein, Chaudy and Regenstein 2003. p111–127).

Koşer hayvanlardan elde edilmeyen ve koşer kurallarına uygun olmadan kesilen ya da üretilen gıda katkı maddeleri, koruyucular ve yardımcı enzimler koşer kabul edilmemektedir. Böceklerden elde edilen doğal kırmızı renk maddesi, koşer kurallarına uygun olmadan kesilmiş hayvanlardan elde edilen jelatin ve enzim gibi maddeler bu duruma örnek gösterilebilmektedir (Regenstein, Chaudy and Regenstein 2003. p111–127, Blech, 2008. p288-322).

Denizde yaşayan canlılar arasında tüketilmesi uygun görülen hayvanlar, pulları ve yüzgeçleri olanlardır (Blech, 2008. p288-322). Dolayısıyla pulu olmayan balıklar, kabuklu deniz ürünleri ve hem karada hem de suda yaşayabilen hayvanlar koşer değildir.

Etin sütle kariştirilmesi yasağı gereği koşer etlerin sütlü ürünlerle pişirilmesi, hazırlanması ve tüketilmesi yasaklanmıştır. Bu kuralı, şüphe duyulmadan uygulanabilmesi için, hahamlar et ve süt ürünlerinin aynı öğünde yenmesini veya aynı kaplarda hazırlanmasını yasaklayacak şekilde genişletmiştir. Et ve süt ürünleri için ayrı mutfak ve servis ekipmanlarının kullanılmasının yanı sıra et yedikten sonra belli bir süre geçmeden süt ürünü tüketilmesi yasaklanmıştır. Bu süre genellikle 6 saat olmakla birlikte geleneklere göre farklılık göstermektedir (<https://oukosh.org/the-kosher-primer/>).

Kur'an-ı Kerim'de ismi bulunan gıdalar Tablo 1' de yer almaktadır. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerimde bulunmayan ancak Tevrat'ta isimleri yer alan gıdalarda ise Tablo 2' de belirtilmektedir.

Tablo 2. Kur'an-ı Kerim'de İsmi Bulunmayan Tevrat'ta İsimleri Geçen Gıdalar

Gıda İsimleri	Kitap Adı	Cümle Numarası
	Yaratılış / Tekvin	27./28-37, 30./14, 41./45-49-57
	Mısırdan Çıkış / Çıkış	9./32, 29./2, 34./22
	Levililer	2./14-16, 23./14
	Çölde Sayım / Sayılar	18./12-27

Buğday	Yasanın Tekrarı / Tesniye	7./13, 11./14, 12./17, 14./23, 28./51
	Yeşu	5./11
	1.Samuel	12./17, 17./17
	2.Samuel	17./28
	1.Kırallar	5./11
	2.Tarihler	2./10-15, 31./5
	Ezra	6./9
	Nehemya	5./2-3, 10./39
	Mezmurlar	78./24
	Süleymanın özdeyişleri (Meseleleri)	11./26, 27./22
	Yeşaya / İşaya	28./28, 62./8
	Hezekiel	4./9, 36./29
	Yoel	1./10-11-17, 2./19-24
Nohut	1.Samuel	17./28
Arpa	Mısırdan Çıkış / Çıkış	9./31
	Çölde Sayım / Sayılar	5./15
	Rut	2./17
	2.Samuel	17./28, 21./9
	2.Kırallar	4./42
	Eyüp	31./40
Kabak	Yunus	4./6-10
Karpuz	Çölde Sayım / Sayılar	11./5
Salatalık	Çölde Sayım / Sayılar	11./5
Pırasa	Çölde Sayım / Sayılar	11./5
Çörek Out	Yeşaya / İşaya	28./25-27
Kimyon	Yeşaya / İşaya	28./25-27
Çavdar	Mısırdan Çıkış / Çıkış	9./32
	Yeşaya / İşaya	28./25-27
	Hezekiel	4./9

Peynir	1.Samuel	17./18-29
	Eyüp	10./10
Yumurta	Eyüp	6./6
	Yaratılış / Tekvin	30./38, 43./11
Badem	Mısırdan Çıkış / Çıkış	25./33-34, 37./19-20
	Çölde Sayım / Sayılar	17./8
	Vaiz	12./5
	Yeremya	1./11
	2.Samuel	17./29
Tereyağı	Mezmurlar	55./21
	Yeşaya / İşaya	7./15-22

Kaynak: Tatlı ve Doğan, 2020: 92-93. Tevrat, 2015.

Tablo 2' ye göre en çok ismi geçen ilk üç gıda şu şekildedir; “Buğday” 17 , “Arpa” 6 ve “Badem” 5 kitap adında yer almaktadır. Ayrıca, “Nohut, Kabak, Karpuz, Salatalık, Pırasa, Çörek Otu, Kimyon ve Yumurta” ise sadece 1 kitap adında geçmektedir.

Hristiyanlık ve İncil’ de Yer Alan Helal ve Haram Gıdalar

Hiz. İsa (a.s.), Hiz. Musa (a.s.) 'dan sonra kendisine kitap verilen büyük peygamberlerden biridir. Gerek Yeni Ahit'te belirtilen Hiz. İsa (a.s.)'ya ait ifade, gerekse Kur'an-ı Kerim'de yer alan bilgiler, onun Tevrat'ta belirtilen hükümlerin uygulayıcısı ve noksan kalan kısımların tamamlayıcısı olduğunu açıklamaktadır (Matta, 5:17; Al-i İmran, 50). Buna göre Hristiyanların Tevrat hükümlerinden sorumlu olmaları gerekmektedir. Nitekim Pavlus, Tevrat vasıta olmadan günahın mahiyetinin ve onunla ilgili hükümlerin doğru olarak bilinemeyeceğini belirterek (Romalılara Mektup, 717). Tevrat'ın Hristiyanlar için önemine işaret etmiştir. Tevrat' ta yazılanların bir ürünü olarak, Hristiyanlık' ta, putlara kurban edilen şeyler, kan ve boğulmuş olan hayvanlar haram kabul edilmiştir (Resullerin işleri, 15:20-29). Ancak kabul edilen İncillerden Makos' da haram gıdalar konusuna değişik bir mahiyet kazandırılmıştır. Dışarıdan giren şeylerin insanı kirleteceği inancıyla bütün gıdalar helal, temiz sayılmıştır (Markos, 7:14-19). Böylece Tevrat'ın bu konuda koyduğu bütün yasaklar toptan ortadan kaldırılmıştır. Hristiyanların harama bakış tarzındaki farklılık haram işleyerek günahkâr olan birinin günahı ve bağışlanması konularına farklı yaklaşımda bulunulmasına sebep olmaktadır. Hiz. İsa (a.s.)'nın Hristiyanlık içindeki özel konumu ile yakından ilgili olan bu yaklaşım ve değerlendirmede; Hiz. İsa (a.s.), Allah (c.c.) 'ın oğlu olarak tavsif edilmektedir (Matta, 16:6). Bu özelliğinden dolayı Hiz. İsa (a.s.), Petrus' a bazı özel yetkiler vermiş ve Petrus' da bu yetkiye dayanarak insanlar üzerinde tasarruf hakkına sahip olmuştur (Matta, 16/19; Resullerin İşleri, 1517). Bu yetki daha sonra Hristiyan din adamlarına da kapsamı genişletilmiştir (Matta, 16/19-20), darda kalan, günaha dalan insanların kurtarılmasına vesile kılınmıştır (Erdem, 1997).

Günümüzde okunan İnciller detaylı incelendiğinde Tablo 3’de yer alan gıdaların isimlerine, kitap adına, pasaj adına, pasaj ve cümle numaralarına ulaşılmaktadır.

Tablo 3. İncil’de İsimleri Geçen Gıdalar

Gıda İsimleri	Kitap Adı	Pasaj Adı	Pasaj Numarası ve Cümle Numarası
Hurma	Yuhanna	İsa’nın Yeruşalim’e Girişi	12./13
	Matta	Ağaç ve Meyvesi	7./16
		Meyvesiz İncir Ağacı	21./18-19-20-21

İncir	Markos	Meyvesiz İncir Ağacı, İncir	11./12-13
		Ağacından Alınacak Ders	11./20-21
		Mesih'in Tekrar Gelişi	13./28
	Luka	Ağaç ve Meyvesi	6./44
		Meyve Vermeyen Ağaç	13./6-7
		İsa ile Zakkay	19./4
	Yakup'un Mektubu	Dizginlenemeyen Dil	3./12
Bal (Yaban Balı)	Matta	Yahya'nın Çağrısı	3./4
	Markos	Vaftizci Yahya'nın Gelişi	1./6
Süt	1.Korintililer	Toplulukta Uyum	3./2
		Elçinin Hakları	9./7
	İbraniler	Temel İlkeleri Aşıp İlerleyin	5./12-13
	1.Petrus	Kutsal Olun	2./2
Üzüm	Matta	Ağaç ve Meyvesi	7./16
		Bağ Kiracıları Benzetmesi	21./33
	Markos	Bağ Kiracıları Benzetmesi	12./1
	Luka	Ağaç ve Meyvesi	6./44
Tuz	Matta	Tuz ve Işık	5./13
	Markos	Birini Günaha Sokmanın Cezası	9./50
	Luka	İsa'nın Öğrencileri	14./34
	Koloseliler'e Mektup	Çeşitli Öğütler	4./6
	Yakup'un Mektubu	Dizginlenemeyen Dil	3./12
	Matta	İsa Deneniyor	4./3
		Şabat Günü Sorunu	12./4
		İsa Beş Bin Kişiyi Doyuruyor	14./17-19
		İsa Dört Bin Kişiyi Doyuruyor	15./34-36
		Ferisiler'le Sadukiler'in Mayası	16./5-7-9-11-12
		Fısıh Yemeği	26./17-23
	Markos	Şabat Günü Sorunu	2./26
		İsa Beş Bin Kişiyi Doyuruyor	6./37-38-41-42
		İsa Su Üstünde Yürüyor	6./52
		Fısıh Yemeği	14./12-22

Ekmek	Luka	İsa'nın Çölde Denenmesi	4./3-4
		Şabat Günü Sorunu	6./4
		İsa Beş Bin Kişiyi Doyuruyor	9./13-16
		Nasıl Dua Etmeli	11./5-11
		Fısıh Yemeği	22./7-19
	Yuhanna	Emmaus Yolunda İki Öğrenci	24./30
		İsa Beş Bin Kişiyi Doyuruyor	6./5-7-11
		İsa Su Üstünde Yürüyor	6./23
		Yaşam Ekmeği	6./31-41-50-51-58
		İsa Göl Kenarında	21./9
	Elçilerin İşleri	İmanlılar Arasında Birlik	2./46
		Petrus'un Hapisten Kaçışı	12./3
		Pavlus Troas'ta	20./6-7-11
		Gemi Karaya Oturuyor	27./35
	1.Korintililer	Putlar ve Rab'bin Sofrası	10./16-17
		Rab'bin sofrasına İlişkin Öğütler	11./23-28
	İbraniler	Eski Tapınma Düzeni	9./2
Zeytin	Romalılar	Aşılınmış Dallar	11./17-24
	Yakup'un Mektubu	Dizginlenemeyen Dil	3./12
Zeytinyağı	Luka	İsa ve Günahkâr Kadın	7./46
		Kurnaz Kâhya	16./6
Balık	Matta	İsa Beş Bin Kişiyi Doyuruyor	14./17
	Luka	İsa'nın İlk Öğrencileri	5./4-7-10
		İsa Beş Bin Kişiyi Doyuruyor	9./13
	Yuhanna	İsa Göl Kenarında	21./3-6-9-10
	1.Korintililer	Dirilişten Sonraki Beden	15./39
Kimyon	Matta	Vay Halinize	23./23
Nane	Matta	Vay Halinize	23./23
Dereotu	Matta	Vay Halinize	23./23
Arpa	Yuhanna	İsa Beş Bin Kişiyi Doyuruyor	6./8-13
Hardal	Matta	Hardal Tanesi ve Maya	13./31
		Benzetmeleri	
Buğday	Matta	Deliceler Benzetmesi	13./25-29-30
		Bilinmeyen Gün ve Saat	24./41

Kaynak: Tatlı ve Doğan, 2020: 94-96. İncil, 2008.

Tablo 3' e göre en çok ismi geçen ilk üç gıda şu şekildedir; “Ekmek” 7, “Buğday ve Tuz” ise 5 kitapta isimleri geçmektedir. Ayrıca, “Hurma, Zeytinyağı, Kimyon, Nane, Dereotu, Arpa ve Hardal” 1' er kitapta isimleri bulunmaktadır.

Halil (Hz) İbrahim Sofrası Kültürü

Üç semavi dinin peygamberleri de Hz. İbrahim (a.s.)'in soyundan gelmektedir. Hz. İbrahim (a.s.)'in "Halilullah" lakabını alması Allah (c.c.) 'a olan sevgi ve bağlılığındandır. Bir rivayete göre Hz. İbrahim (a.s.) insanlara karşı çok cömert olduğu ve onlardan hiçbir şey istemediği için "Halilullah" diye nitelendirilmiştir. Allah (c.c.), Hz. İbrahim (a.s.)'e on sayfalık bir kitap da vermiştir. Uzunca bir süre yaşadıkdan sonra, ömrünün sonlarına doğru Mısır'a gitti. Hz.İbrahim (a.s.) vefat ettiğinde kuvvetli rivayetlere göre Kudüs yakınlarında Halilü'r-rahman denilen yerde defnedildi. "Halil İbrahim" olarak bilinen kişi aslında Hz. İbrahim (a.s.) peygamberdir. Hz. İbrahim (a.s.) çok cömert ve insanlara bol bol ikram eden bir kimse olduğu için, "Halil (Hz) İbrahim Sofrası" o zamandan bu zamana bu kültürün tanınırlığı ve bilinirliği artamaya devam etmektedir. Peygamberimiz Hz. Muhammed de (s.a.v.) Atası Hz. İbrahim (a.s.) gibi bu güzel sünneti devam ettirmiş ve çevresindekilere de bu konuda tavsiyelerde bulunmuştur: “Allah (c.c.)’a ve ahiret gününe inanan, misafirine ikramda bulunsun.” (Buhari, Edeb, 85) buyuran Peygamberimiz (s.a.v.) misafiri sever, onları ayırt etmeksizin içten sıcak bir karşılamayla ağırlar, ona değer verir, ikram etmekten mutluluk duyardı. Misafirin duasının kabul olacağına inanan atalarımız, ‘Misafir on nasiple gelir, birini yer, dokuzunu bırakır.’ demişlerdir. Misafire yapacağımız ikram evimizin bereketini artırır, hayırlar getirir, gösterdiğimiz güler yüz sevgi bağlarımızı kuvvetlendirir. Ancak ikramda bulunurken aşırı derecede külfete girmemeli, israftan kaçınılmalı; misafir de ev sahibi için dua etmeli, uzun kalarak ev sahibini sıkıntıya sokmamalıdır (<https://www.diyanehaber.com.tr/misafirperverlik>).

Hz. İbrahim (a.s.) “Halilullah”, misafiri ve ikramı çok seven biriydi. Sofrasında misafiri olmadığı zaman üzülürdü. Bir defasında misafirsiz sofraya oturmayaacağına yemin etmişti. Hikmet-i ilâhî, evine tam bir ay misafir gelmemişti. O da yemînine binâen sofraya kurdurup yemek yememişti. Bu duruma son derece üzülen Hz. İbrahim (a.s.) misafir aramaya koyuldu. Evinden epeyce uzaklaşmıştı. O sırada uzaklarda bir adam gördü. Adama doğru giderek bu ıssız yerde ne aradığını sordu. Adam cevâben: “Soframa buyur edeceğim bir misafir arıyorum.” Dedi ve ekledi: “Misafirsiz yemek yemeyeceğime adadım. Evime tam üç aydır misafir gelmedi. Ben de misafir aramaya çıktım. Allâh (c.c.)’a şükürler olsun ki, seni buldum. Haydi, buyurun da evime gidelim”. Asırlar öncesinden günümüz insanlara kadar, her devirde inanan gönüllere ilham olmuş Hz. İbrahim (a.s.)’ın misafirperverliğiyle ilgili daha pek çok kıssa anlatılır. Gerçekten misafir ağırlamak, insanları yedirmek, içirmek büyük bir sevap ve bereket kapısıdır. Asr-ı saâdetde yaşayan o kutlu sahabîler; çoluk çocuğunu aç bırakma ve kendileri de aç yatma pahasına misafirlerine ikramda bulunmayı bir şeref ve vazife olarak görmüşlerdi. Çünkü misafiri memnun ettirmek, Allâh (c.c.)’ın rızasına ulaşmanın yollarından bir tanesidir. Halil (Hz) İbrahim Sofrası, Hz. İbrahim (a.s.)’ in bütün yolcuları ağırlama ve karınlarını doyurma alışkanlığının bir gelenek halini aldığı yüzyıllar boyunca el-Halil kentinde bulunan fakir ve muhtaçlar ile hacılar, sufiler ve seyyahların ağırlandığı bir sofraya kültürüdür. Halilürrahman Vakfı bünyesinde faaliyet gösteren Halil (Hz) İbrahim Sofrası aynı zamanda da başta Hz. İbrahim (a.s.) olmak üzere pek çok peygamberin türbesi üzerine kurulmuş olan el-Halil Camiini de bünyesinde barındıran El-Halil Külliyesinin en önemli yapısı olarak külliye kendi adını vermiştir. Kısaca, karnı aç olan her kim ve hangi din mensubu olursa olsun, Halil (Hz) İbrahim sofrasında karnını doyurabilmektedir (<https://www.islamveihisan.com/halil-ibrahim-sofrasi-nedir.htm>).

Kardeşlik Menü Önerisi

Çalışmanın bu kısmında, üç semavi dinin peygamberlerinin atası olan Hz. İbrahim (Halil İbrahim)’ in sofrasında, üç dine inanların helal/koşer olarak tüketebilecekleri ürünlerden oluşan bir “KARDEŞLİK MENÜSÜ” planlanmıştır. Bu bağlamda, üç semavi dince ortak helal/koşer sayılacak bir menü tasarlanırken, her dinin helal kurallarına uygun gıdaların dikkate alınması gerekmektedir. Bu kurallar ise şu şekildedir:

İslam: Helal kurallarına uyulmalıdır. Domuz eti, alkol ve kan içerikli gıdalar yasaktır. Etler İslami usullere göre kesilmiş olmalıdır.

Yahudilik: Koşer kurallarına uyulmalıdır. Domuz eti ve kan içerikli ürünler yasaktır. Et ve süt ürünleri aynı yemekte bir araya getirilmemelidir. Deniz ürünlerinden yalnızca pullu ve yüzgeçli balıklar tüketilebilir.

Hristiyanlık: Çoğu mezhepte özel bir yasak bulunmamaktadır. Ancak bazı mezhepler, domuz eti veya kan içerikli gıdalardan kaçınmayı tercih edebilir.

Kardeşlik menü önerisinin içeriğinde; başlangıç, yan yemek, ana yemek, tatlı veya meyve bulunmaktadır. Bunlarla beraber yine üç semavi din için helal/koşer olan ekmek ve içecekler bulunmaktadır. Önerilen menü aşağıdaki gibidir;

Başlangıç

Mercimek Çorbası: Zeytinyağı, mercimek, soğan, havuç, kimyon ve tuz ile yapılmış, tamamen vegan bir çorba.

Yan Yemek

Kuskus veya Bulgur Pilavı: Zeytinyağı ile yapılmış, sebzeli ve baharatlı. Süt veya et ürünü içermez.

Ana Yemek

Izgara Somon veya Levrek: Pulları ve yüzgeçleri olan balıklar üç dine de uygundur. Zeytinyağı, limon suyu, sarımsak ve taze baharatlarla marine edilip ızgarada pişirilir. Yanında zeytinyağlı ızgara sebzeler (kabak, patlıcan, biber) sunulabilir.

Tatlı veya Meyve

Cevizli Dolgulu Kuru İncir ve Hurma Tatlısı

Meyve Salatası: Mevsim meyvelerinden oluşan taze bir karışım. Hiçbir kuralı ihlal etmez.

İçecekler

Su, doğal meyve suları, üzüm suyu, bal şerbeti, bitki çayları ve mırza kahvesi.

Ekmek: Mayasız Ekmek (Matza).

Önerilen yukardaki menünün, üç semavi din açısından helal/koşer olup-olmadığı konusunda; Yahudilik açısından, İzmir eski Baş Hahamı B.D.'den, Hristiyanlık açısından, Protestan Babtist Kiliseler Türkiye Başpiskoposu E.Ç.'den ve Müslümanlık açısından ise T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan emekli olan Müftü S.S.'den kendi dini kurallarına göre uzman görüşü alınmıştır. Bu bağlamda oluşturulan menü üç semavi din mensupları için helal/koşer gıdalardan oluşturulmuştur. Aynı zamanda da Halil (Hz) İbrahim sofrası kültürü ışığında, üç semavi din mensupları bu kardeşlik menüsündeki yemek üzere yemekleri tüketecekleri temenni edilmektedir.

Yöntem

Semavi dinlerde birçok gıda, helal sayılmış olsa da haram sayılanlar da bulunmaktadır. Çalışmada araştırma yöntemlerinden “Doküman Analizi Yönetimi” kullanılmıştır. Yazılı veya görsel materyallerin toplanıp incelendiği doküman analizinde, elde edilen dokümanların ilgili kültürün yapısına göre değerlendirilmesi önemlidir (Sönmez ve Alacapınar, 2019). Bu bağlamda üç semavi din olan Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık' ta yer alan, helal gıdaların literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında, özellikle ana kaynaklar; Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat, Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil ve Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim incelenmiş olup, helal ve haram gıdalar belirlenmişlerdir. Bunun yanında çalışmada, üç semavi dine inananların hep birlikte tüketecekleri ve helal/koşer gıdalardan oluşan “Kardeşlik Menü Önerisi” oluşturulmuştur. Bu menü, üç semavi dinin peygamberlerinin atası olan Hz. İbrahim (Halil İbrahim) (a.s) sofrası kültürü çerçevesinde sunulması da çalışmanın başka bir yönünü oluşturmaktadır. Oluşturulan menünün dinler açısından helal/koser olup-olmadığı konusunda; Yahudilik açısından, İzmir eski Baş Hahamı B.D.'den, Hristiyanlık açısından Protestan Babtist Kiliseler Türkiye Başpiskoposu E.Ç.'den ve Müslümanlık açısından ise Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan emekli Müftü S.S.'den kendi dini kurallarına göre uzman görüşü alınmıştır. Bu bağlamda oluşturulan menü üç semavi din mensupları için helal/koşer gıdalardan oluşturulmuştur. *Bu çalışma için etik kurul kararı gerektirmemektedir.*

Sınırlılıklar

Çalışılan konuyla ilgili literatürün kısıtlı olması, incelenen kutsal kitapların araştırmacıların anadilinden farklı dillerde yazılmış olması çalışmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır. İncelenen kutsal kitaplardan Tevrat “İbranice”, İncil “İbranice, Yunanca ve Aramice”, Kur'an-ı Kerim ise “Arapça” dilinde yazılmıştır. Bundan dolayı, araştırmada söz konusu kutsal kitapların tercümelerinden yararlanılmıştır. Kutsal metin çevirileri diğer çevirilerden farklıdır, yalnızca iki dili biliyor olmak bu tarz çeviriler için yeterli olamamakla birlikte, kelimesi kelimesine çeviri yöntemi kutsal metinler için geçerli olmamaktadır (Aymankuy ve Pelek, 2022: 329). Bu nedenle kutsal kitapların tercümelerinin kullanılması da çalışmanın sınırlılıkları arasındadır. Özellikle de

semavi dinlerde yer alan helal gıdalara ilişkin yapılan literatür taramasında, helal ve haram ile ilgili çalışmalar sayıca az olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Toplumların mutfak kültürleri ve bu çerçevede tükettikleri gıdaları belirleyen en önemli etken “Dini Kurallar”dır. İnsanların inandıkları dinin kurallarında özellikle tüketilecek gıdaların helal veya haram sayılması çok önemli ve hassas bir konudur. Bu bağlamda üç semavi din ve bunlara ait kutsal kitaplar olan; Müslümanlık-Kur’ an-ı Kerim, Yahudilik- Tevrat ve Hristiyanlık-İncil’ de haram ve helal/koşer gıdalar belirtilmektedir. Belirtilen bu gıdalara şunlar örnek verilebilir; Üç semavi din içinde zeytin, üzüm, hurma, bal helal/koşer sayılırken, şarap Müslümanlar için haram ancak Yahudi ve Hristiyanlar için haram sayılmamaktadır.

Üç semavi din kendi içerisinde bu konu kapsamında karşılaştırıldığında, özellikle Yahudilik’ te koşer kurallarından dolayı tüketilebilecek gıdaların konusunda diğer iki dine göre daha katıdır. Müslümanlık’ ta da yine helal gıda tüketimi kuralları ve durumları Hristiyanlık’ a göre daha fazladır. Bu bağlamda Hristiyanlık ise neredeyse tüm gıdaların tüketilmesi uygun görülmektedir. Bu farklılıkların en önemli nedenleri arasında; semavi dinin, toplumlara ne zamanda, hangi hayat şartlarında, dini deformasyon... ve Allah (c.c.) emretmiş olduğu kurallara uyup-uymama durumlarının etkin rol oynadığı düşünülmektedir. Bu durum şu bilgilerle desteklenebilir; Yahudilerin kendilerini diğer dinlerin mensuplarından farklı ve ayrıcalıklı görmelerinden dolayı, zamanla hak yolundan sapmalarına sebep olmuş, Allah (c.c.)’a karşı isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Allah (c.c.), bir ceza olarak, bütün tırnaklı hayvanları onlara haram kıldığı gibi, sığır ve davarın sırt, bağırsak ve kemik yağları hariç iç yağlarını da onlara haram kılmıştır (En’am, 146). Kur’an-ı Kerim’de yasakların; Yahudilerin haksızlık etmeleri, insanları Allah (c.c.) yolundan alıkoymaları, yasaklandığı halde faiz almaları, insanların mallarını haksızlıkla yemeleri sebebiyle olduğunu izah etmektedir (Nisa, 160, 161).

Bu çalışmada üzerinde durulan bir diğer konu ise, Üç semavi dinin peygamberlerinin atası Hz. İbrahim (a.s.) bir başka ifade ile Halil (Hz) İbrahim (a.s.) ve onunla özdeşleşen “Halil (Hz) İbrahim Sofrası” kültürüdür. Bununla ilişkili olarak da şuan dünyada yaşanan savaşlar ve kavgalara son vermesi veya azaltması teması ve temennisi ile oluşturulan “Kardeşlik Menü Önerisi” dir. Kardeşlik menüsünde yer alan tüm yiyecek ve içecekler üç kutsal kitap yer alan helal/koşer kurallar ve yine üç semavi dinin söz sahibi din adamlarının uzman görüşlerine başvurularak, üç semavi din mensuplarıncı helal/koşer kurallara uygunluğu onayı alınmıştır.

Çalışma sonunda aşağıda belirtilen öneriler ortaya çıkmıştır:

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak “Doküman Analizi” kullanılmıştır. Ancak bundan sonraki yapılacak çalışmalarda nitel ve nicel yöntemlere ait uygun teknikler kullanılarak saha çalışmaları yapılabilir.

Bu çalışmada üç semavi din mensuplarının da kendi din kurallarına uygun şekilde tüketebilecekleri “Kardeşlik Menü” sünün içeriği geliştirilerek ve zenginleştirilerek, üç din mensuplarına hizmet verecek olan helal/koşer konseptli gıda işletmeleri kurulup ve işletmeciliği yapılabilir.

Yemek sofralarının birleştirici yönü kullanılarak, günümüzde yaşanan dinler arası çatışmaları önleyecek veya durduracak, Gastrodiplomasi ve Gastrobarış temalı organizasyonlar yapılabilir. Üç semavi dinin önde gelen dini ve siyasi liderleri ilk fırsatta, bu çalışmada öneri olarak sunulan “Kardeşlik Menü” sünün ikram edildiği yemekte bir araya gelerek “Dünya Barışı ve Toplumların Kardeşliğine” rol model ve destek olabilirler.

Kaynakça

- Ahzab. 33:36. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur’an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Âl-i İmrân. 3:50, 3:93, 3:94, 3:95. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur’an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Araf. 7:157, 7:33. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur’an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Aymankuy, S. ve Pelek, B. (2022)/ Semavi Dinlerde Yeme-İçme Ritüelleri, *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 5(1),
- Bakara. 2:173. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur’an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Blech Z. (2008). *Kosher food production*, 2nd ed. Ames, Iowa: Wiley –Blackwell Publishing. p. 288-322.
- Buhari 8/22, Ayr. Bkz. *Sahihi Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercüme*, Ankara- 1981,9/317-318.
- Çıkış. 12:13–10, 23:8, 23:17. *Bible Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi.

- Din İşleri Yüksek Kurulu. (2023). No: 41. Din İşleri Yüksek Kurulu 15.03.2023 - No: 41.
- Ebû Dâvûd. Kitâbü'l-Eşribe, Çevirmen: İbrahim Kocasli, Sünen Ebî Dâvûd ve Tercümesi (2008). 5. Cilt, Erkam Yayınları.
- Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- En'âm. 6:141, 6:146, 6:152, 6:159. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Erdem, Mustafa (1997). İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 3-4, ss 151-174, Ankara.
- Grandin, T., Regenstein, J. M., (1992), Religious slaughter and animal welfare: a discussion for Animal Scientists. Reciprocal Meat Conference Proceedings, 45:155-159.
- Hac. 22:28, 22:30. . Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Hakimler. 13:4, 7, 14. *Bible Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Hasr. 7, Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- İbn Âbidîn. Reddû'l-muhtâr (6. Cilt, s. 133).
- Joseph, M. (1948). "Precepts, The 613", The Universal Jewish Encyclopedia, New York, 8/ 623 - 9.
- Kârâfi. Ez-Zehîra (4, 96).
- Kâsânî. Bedâi' (5, 35).
- Kılıç, Sami (2012). Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları-Uluslararası Sempozyum, Şubat, 2012, Ankara.
- Kitabi Mukaddes Şirketi, (2015), *Tevrat Meali*, Zirve Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul.
- Kosher Certification (n.d) What is kosher food? what does kosher mean? ou kosher rules & definition. (2021, November 15). Retrieved September 19, 2022, from <https://oukosh.org/the-kosher-primer/>
- Levililer. 7:22 ve devamı, 9:1, 11:1–47, 17:12–17, 19:11, 19:26, 22:3. *Bible Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Mâide. 5:1, 5:3, 5:4, 5:38, 5:90–91, 5:96. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Markos İncil. 7:14-19.
- Matthew, 5:17, 16:6, 16:19. *Bible Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Müslim. Sahîh-i Müslim. Kitâbü'l- Eşribe (İçecek Şeyler Kitabı), 7.
- Nahl. 16:11, 16:115, 16:123. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Nisâ. 4:160–161. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.
- Regenstein, J.M., Chaudy, M.M. and Regenstein, C.E., (2003), Kosher and Halal Food Laws and Potentials Implications of Food Safety. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety* 2:111–127.
- Remlî, S. Nihâyetü'l-Muhtac, 8, 113, 150–152.
- Resullerin/Elçilerin İşleri-15. 20-29, 1517.
- Romalılara. 7:17. *Bible Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Sönmez, V. ve Alacapınar F.G. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 7. Baskı, Ani Yayıncılık, Ankara.
- Şenol, Yahya, (2007). *Tevrat, İncil ve Kur'an' da Hayvan Eti. Haram Kılınan Hayvanlar*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri. Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tatlı, E ve Doğan, R.(2020). İnanç Turizminde Kutsal Yiyecekler: İçerik Analizi Örneği, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, C:4\ S:1.Yıl:4/1.

Tesniye. 14:3–8, 23:19–20. Bible Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi.

Tevbe. 9:29, 9:113. Elmalılı, M. H. Y. (2006). *Kur'an-ı Kerimin Türkçe Meali*, Akit Yayınları, İstanbul.

Yeni Yasam Yayınları ve Kitabı Mukaddes Şirketi, (2008), İncil, Zirve Yayıncılık ve Dağıtım, İstanbul.

<https://www.diyanehaber.com.tr/misafirperverlik> (Erişim Tarihi: 01.04.2025).

<https://www.gidabilgi.com/Makale/Detay/koser-gida-nedir-7ac6e4> (Erişim Tarihi:23.03.2005).

<https://www.islamveihsan.com/halil-ibrahim-sofrasi-nedir.htm> (Erişim Tarihi: 15.05.2025).